

118DE JAARGANG - 2017 | 1 (JANUARI - APRIL)

volks- kunde

TIJDSCHRIFT OVER
DE CULTUUR VAN HET
DAGELIJKS LEVEN

Tussen taboe en tolerantie

30 jaar aidsherdenkingscultuur in Nederland

In januari 2016 zijn vijf Aids Memorial Quilts, gedenkdoeken ter nagedachtenis van mensen die overleden zijn aan de gevolgen van aids, opgenomen in de collectie van het Nederlands Openluchtmuseum (NOM). Ook het Amsterdam Museum is bezig met het opnemen van twee quilts in de collectie, en bovendien is er een quilt overgedragen aan het Tropen Museum.

Een Aids Memorial Quilt is een vierkante stoffen deken, die bestaat uit acht naamvlaggen, kleurrijke doeken met namen en beelden ter nagedachtenis van mensen die overleden zijn aan de gevolgen van aids. Deze naamvlaggen met de afmetingen van een grafsteen werden door naasten van overledenen gemaakt als onder andere een creatieve vorm van rouwverwerking. Later werden ze aan elkaar genaaid om als quilt aan een groter publiek getoond te worden – vaak in kerken en buiten in de openbare ruimte tijdens herdenkingsbijeenkomsten.

1. Quiltblok bestaande uit 8 naamvlaggen (foto: Stichting NAMEN)

Omdat aids tegenwoordig een veel minder bedreigende ziekte is dan zo'n 20 en 30 jaar geleden en veel minder slachtoffers heeft, veranderen de functie en betekenis van de quilts. Zij worden steeds minder actief ingezet als herdenkingsobjecten, maar als erfgoed gemusealiseerd om te vertellen over de geschiedenis van aids, rouwen en herdenken in Nederland.

Tevens in 2016, op 1 december, werd er een aidsmonument onthuld aan het IJ in Amsterdam. Dit monument moet fungeren als een plek waar de aandacht voor hiv en aids levend gehouden wordt. Terwijl bij de quilts het persoonlijke, het levensverhaal en de individuele herinneringen centraal staan, geldt het aidsmonument als een meer algemeen eerbetoon aan alle overledenen en is het bedoeld als een steun in de rug voor wie nu met hiv leeft. Ook wordt het aidsmonument gepresenteerd als een ode aan de stad Amsterdam en 'de tolerantie tegenover mensen die anders zijn'.¹

Dit tolerante klimaat wordt ook vaak beschouwd als een essentieel onderdeel van 'de' Nederlandse cultuur en geschiedenis. Hiv en aids zijn voor een deel nauw verbonden aan en worden sterk geassocieerd met homoseksualiteit en een vrije seksuele moraal. Dit valt gedeeltelijk te verklaren door de wijze waarop het virus overgedragen kan worden. Tolerantie tegenover homoseksualiteit en een vrije seksuele moraal evenals homo-emancipatie zijn recentelijke ontwikkelingen uit de 20ste eeuw², maar verschijnen in het publieke debat als 'fundamenteel, onveranderlijk, essentieel onderdeel van de Nederlandse cultuur'.³ Hiermee staat ook de aidsherdenkingscultuur in wisselwerking met zelfbeelden over Nederland en constructies van 'Nederlandsheid'⁴ in het kader van nationaliseringsprocessen. Ook in meer algemene zin kan herdenkingscultuur, het actief beleven, ophalen en vasthouden van het verleden, vaak niet los gezien worden van de nationale kaders waarin het herdenken zich afspeelt.⁵

Het overdragen van de quilts aan musea en het oprichten van het monument in Amsterdam vormen cruciale momenten in de geschiedenis van de aidsherdenkingscultuur in Nederland die tussen taboe en tolerantie staat. Zij vormen de aanleiding voor dit artikel waarin wij de aidsherdenkingscultuur beschrijven en in het kader van zelfbeelden over Nederland analyseren: Hoe staat de aidsherdenkingscultuur in wisselwerking met constructies van 'Nederlandsheid'? Welke in- en uitsluitingsmechanismen gaan hiermee gepaard? Wat is de rol van de stad Amsterdam in dit krachtenveld?

1 Het aidsmonument, <http://www.aidsmonument.nl> (27-07-2016).

2 M. Heß, 'Von Todsündern zu Trendsettern. Zur homosexuellen Toleranzgeschichte in Deutschland und in den Niederlanden', in: H. Lademacher, R. Loos & S. Groenveld (Red.), *Ablehnung – Duldung – Anerkennung. Toleranz in den Niederlanden und in Deutschland. Ein historischer und aktueller Vergleich*. Münster et al., 2004, p. 688-729.

3 P. Mepschen, 'Cultureel Protectionisme – De homo's en de beschavingsoorlog', in: A. Meulenbelt (red.), *Het F-Boek: Feminisme van nu in woord en beeld*. Amsterdam, 2015, p. 210-215.

4 H. Roodenburg, 'De "Nederlandsheid" van Nederland. Een nieuw project aan het Meertens Instituut', *Volkskunde. Tijdschrift over de cultuur van het dagelijks leven* 113:2, 2012, p. 203-212.

5 R. van Ginkel, *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland*. Amsterdam, 2011.

Het artikel is gebaseerd op bronnenmateriaal uit kranten, op expertgesprekken met medewerkers van het NOM en het Amsterdam Museum en op zes semi-gestructureerde interviews met acht betrokkenen uit de herdenkingsgemeenschap rond aids. De geïnterviewden zijn twee beheerders van de quilts en oprichters van het aidsmonument in Amsterdam (interview 1), een organisator van collectieve herdenkingsbijeenkomsten tussen 1984 en 2002 (interview 6) en een organisator van collectieve herdenkingen tussen 2003 en 2013 (interview 2), twee ‘verzorgsters’ van de quilts die de naamvlaggen bij elkaar genaaid hebben en de quilts repareerden (interview 4), een naamvlagmaker (interview 3) en een begeleider van bijeenkomsten waarbij gezamenlijk naamvlaggen werden gemaakt (interview 5).⁶

Herdenkingscultuur van aids in Nederland

Gebaseerd op het werk van socioloog en antropoloog Rob van Ginkel beschouwen wij aidsherdenkingscultuur als het geheel aan opvattingen, handelwijzen en materiële uitingen rond de herinnering aan en herdenking van aids in Nederland.⁷ Onze schets van de aidsherdenkingscultuur volgt deze drie aspecten: wij beschrijven de herdenkingscultuur aan de hand van de quilts en het monument (materiële uitingen), aan de hand van rituelen van de herdenkingsgemeenschap (handelwijzen) en aan de hand van de vraag naar de wisselwerkingen van de herdenkingen, die zich tussen taboe en tolerantie bewegen, en constructies van ‘Nederlandsheid’ (opvattingen).

Voordat de herdenkingscultuur wordt beschreven, eerst enkele woorden over de ontwikkeling van aids in Nederland.

Aids in Nederland

In Nederland werden in 1982 de eerste ziektegevallen van aids geconstateerd. De toen nog ‘mysterieuze’ ziekte – men wist niet hoe de ziekte ontstond en hoe zij te behandelen was – werd aanvankelijk GRID genoemd, Gay Related Immune Deficiency, omdat alleen homomannen ermee geïnfecteerd leken te zijn.⁸ Nadat ook drugsgebruikers en ontvangers van donorbloed aan dezelfde symptomen bleken te lijden, werd de naam veranderd in Acquired Immune Deficiency Syndrome. De ziekte wordt veroorzaakt door hiv, dat overdraagbaar is via onbeschermd seksueel contact en door vermenging van het eigen bloed met geïnfecteerd bloed.

In de jaren tachtig en negentig steeg het aantal aidsdoden snel, van acht doden in 1983 tot 444 doden in 1994.⁹ Het jaar 1996 vormde uiteindelijk een

6 De interviews en expertgesprekken zijn gevoerd in het kader van een stage in opdracht van het Nederlands Openluchtmuseum en het Meertens Instituut. De transcripten van de gevoerde interviews zijn opgenomen in de collectie van het Meertens Instituut.

7 Van Ginkel, *Rondom de stilte*.

8 Bijvoorbeeld L.K. Altman, ‘New Homosexual Disorder Worries Health Officials’, *The New York Times*, 11-05-1982.

9 Aantal nieuwe aidspatiënten en aidsdoden 1983-2010, <https://www.cbs.nl/-/media/imported/documents/2011/48/3518t.xls> (19-07-2016).

keerpunt.¹⁰ In dat jaar werd een nieuwe vorm van medicatie ingevoerd in Nederland waardoor de besmettelijkheid van het virus verminderd werd en het virus zich niet of minder snel tot aids ontwikkelde. De nieuwe medicijnen hadden tot gevolg dat het aantal overledenen extreem daalde van 439 in 1995 naar 184 in 1997.¹¹ Aids is veranderd van een dodelijke epidemie naar de chronische ziekte hiv. Tegenwoordig sterven in Nederland jaarlijks ongeveer nog maar vijftig mensen aan aids. Zoals bekend bij het Centraal Bureau voor Statistiek zijn er sinds 1982 in totaal ongeveer 4.500 mensen overleden aan de gevolgen van aids in Nederland.

Tot 1996 was er geen enkel behandelperspectief voor mensen met aids, een diagnose betekende vaak dat men niet langer dan een jaar te leven had. De periode tussen 1983 en 1996 werd in de gevoerde interviews dan ook beschreven als een tijd vol angst en onzekerheid. In deze tijd zijn de eerste naamvlaggen en quilts gemaakt in Nederland.

Aids Memorial Quilts

Een Aids Memorial Quilt is een grote lappendeken gemaakt uit acht aan elkaar vastgemaakte naamvlaggen. De acht naamvlaggen werden zo aan elkaar genaaid dat er vierkante quiltblokken ontstonden van 3.80 x 3.80 meter. Quilts werden regelmatig getoond tijdens collectieve aids herdenkingsbijeenkomsten en andere evenementen rondom aids en homoseksualiteit.

In Nederland zijn er honderden naamvlaggen gemaakt, die samengebracht zijn in dertig losse quilts oftewel quiltblokken. Alle dertig quiltblokken samen worden door betrokkenen uit de herdenkingsgemeenschap aangeduid als 'de Nederlandse Quilt'.

Het maken van naamvlaggen en Aids Memorial Quilts is een ritueel dat overgewaaid is uit de VS. Deze Amerikaanse afkomst wordt door betrokkenen uit de herdenkingscultuur als betekenisvol ervaren. De 'Amerikaanse Quilt' is ontstaan vanuit een activistische beweging en was een reactie op en protest tegen het gebrek aan zichtbaarheid van de dramatische invloed van de epidemie op de getroffen gemeenschappen, voornamelijk homoseksuelen en injecterende druggebruikers.¹² Het openbaar tonen van de Quilt was bedoeld om deze groepen een stem te geven en om tegelijkertijd politieke actie af te dwingen om de epidemie te bevechten.¹³ In Nederland was er, volgens de geïnterviewden, minder noodzaak om politiek actief te worden.

Homo-emancipatie heeft gezorgd voor een sterke betrokkenheid van homoseksuelen bij de aidspreventie, waardoor er geen activistische groepen zijn

10 Ruim 4.300 aidsdoden sinds 1983, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2008/48/ruim-4-300-aids-doden-sinds-1983> (19-07-2016).

11 Aantal nieuwe aidspatiënten en aidsdoden 1983-2010, <https://www.cbs.nl/-/media/imported/documents/2011/48/3518t.xls> (19-07-2016).

12 I. Literat & A. Balsemo, 'Stichting the Future of the AIDS Quilt: The Cultural Work of Digital Memorials', *Visual Communication Quarterly* 21:3, 2014, p. 138-149.

13 Interview 2.

2. De Nederlandse Quilt bestaande uit 30 quiltblokken (foto: Stichting NAMEN)

opgekomen zoals in de Verenigde Staten en in Frankrijk.¹⁴ In vergelijking met deze landen was het Nederlandse beleid toleranter tegenover homoseksuelen, hiv en aids: de toegang tot de overheid bij onderhandelingen over aids was relatief makkelijk en snel.

Toch werd het tentoonstellen van quiltblokken in Nederland als activistisch ervaren – niet als tegengeluid tegen het politieke handelen maar als tegengeluid tegen het maatschappelijke debat.¹⁵ ‘Nee, als de heersende maatschappij zegt “als je homo bent moet je je schamen (...). En als je aids krijgt, ja, dat krijg je natuurlijk ervan. (...)” En als je dan op een gerespecteerde plek in dit land quilts ophangt, die mensen eren die aan een “vieze verwerpelijke ziekte” zijn doodgegaan. Dat kan je een activistisch, of een politiek statement noemen. Dat is het ook.’¹⁶, aldus een organisator van collectieve herdenkingsbijeenkomsten en geestelijk werker voor hiv-positieven.

Tot 1993 werden de quilts beheerd door het NAMEN Project, een werkgroep van de HivVereniging Nederland. Daarna nam de Stichting NAMEN Nederland, die in 1993 werd opgericht, het werk over. Deze stichting is sindsdien de eigenaar van de quilts en actief in het onderhoud, het beheer en de archivering van de quiltblokken. Bovendien stimuleerde Stichting NAMEN het maken van naamvlaggen en faciliteert de stichting de mogelijkheid om quiltblokken te presenteren. Daarnaast is de stichting de oprichter van het aidsmonument.

Tegenwoordig worden er geen nieuwe naamvlaggen en quilts meer gemaakt en geen collectieve aidsherdenkingsbijeenkomsten meer georganiseerd. Volgens de geïnterviewden van Stichting NAMEN¹⁷ heeft dit te maken met het veranderende karakter van aids: de dodelijke bedreiging door de ziekte en de ernstige hectiek zijn geweken en het taboe op aids is veranderd in een vergrote openheid. Hierdoor is de behoefte naar gemeenschappelijk rouwen door gemeenschappelijke rituelen, zoals het gemeenschappelijke maken van een naamvlag, verminderd. Ook de aanwezige quilts hebben inmiddels minder betekenis voor de steeds lossere herdenkingsgemeenschap. Het overdragen van losse quiltblokken aan musea is daarom een logische vervolgstap, aldus de beheerders. Deze ontwikkelingen maken dat de quilts onderhevig zijn aan erfgoediserings- en musealiseringprocessen waardoor de functie van de quilts verandert tot ‘een krachtige visuele herinnering aan de geschiedenis van de aidsepidemie.’¹⁸

14 J.W. Duyvendak, ‘De Hollandse aanpak van een epidemie’ zoals uitgelegd in S. Chabot & J.W. Duyvendak, ‘Globalization and Transnational Diffusion between Social Movements’, *Theory and Society* 31:6, 2002, p. 697-740.

15 Interview 2; Interview 5.

16 Interview 2.

17 Interview 1.

18 L. Meyer-van Mensch & A. de Wildt, ‘AIDS Memorial Quilts, From mourning and activism to heritage objects’, in: S. Elpers & A. Palm (Red.), *Die Musealisierung der Gegenwart. Von Grenzen und Chancen des Sammelns in kulturhistorischen Museen*. Bielefeld, 2014, p. 87-106.

Rituelen

Rituelen begrijpen wij hier als symbolische handelingen die – terwijl zij aan verandering onderhevig en dynamisch zijn – volgens een herkenbaar en herhaalbaar patroon worden uitgevoerd waarbij men tijdelijk uit de dagelijkse gang van zaken stap¹⁹. Rituelen zijn handelingen die mensen gebruiken om een object betekenis te geven, maar ook andersom geeft een object een ritueel betekenis. Het maken van een naamvlag of het presenteren van een quiltblok zijn rituelen die onderdeel zijn van het object quilt. Achter het gezamenlijke uitvoeren van een ritueel, bijvoorbeeld het gezamenlijke maken van een naamvlag, kunnen grote verschillen in motivatie, beleving en betekenisgeving schuilgaan.²⁰ Toch kunnen rituelen een sterk gevoel van onderlinge verbondenheid oproepen en groepsidentiteit scheppen, en houdt het gezamenlijke handelen deze verschillen uit het zicht.²¹ Dit verbindende karakter van het uitvoeren van rituelen is echter ook onlosmakelijk verbonden met een element van uitsluiting. Door gezamenlijk te participeren in rituelen wordt duidelijk gemaakt wie erbij hoort, maar ook wie daarbuiten valt, waarmee een politiek signaal gegeven wordt.²²

De rituelen rond de quilts hebben een verbindend karakter. 'De Quilt is het object dat de mensen bij elkaar heeft gebracht, geen individuele rouw maar een collectieve en verbindende rouw, lotgenotenschap'²³, legde een beheerder van de Quilt uit. In verscheidene interviews werd benadrukt dat er een grote behoefte aan gemeenschappelijkheid en collectiviteit onder de nabestaanden was die voortkwam uit een taboe op aids. De organisator van Aids Memorial Day (tussen 1984 en 2002) vertelde in ons interview: 'En eigenlijk was dat zo nodig, omdat het zo'n taboe was. Dat mensen konden, dat ze het niet konden vertellen, niet op hun werk, niet aan familie. Dus die familieleden die het wel was (sic), die ook bijna het zwijgen was (sic) opgelegd door hun zoon, later dochters. Ja die voelden zich ook zo alleen staan dus. Dus die konden door anderen te ontmoeten, ja ik ben niet de enige. Dat was eigenlijk het doel.'²⁴

Op basis van onze dataverzameling onderscheiden wij drie verschillende rituelen die als rituelencomplex verbonden zijn aan de quilts. Ten eerste het vervaardigen van naamvlaggen, ten tweede het samenvoegen van acht naamvlaggen tot een quilt en ten derde het presenteren en tentoonstellen van de quilt.

In het eerste ritueel wordt gezamenlijk een naamvlag gemaakt door naasten van een overledene, zoals vrienden, familie of partners, ter nagedachtenis van hun dierbare. Vaak vervaardigen zij kleurrijke doeken met symbolen en objecten die herinneren aan het leven van de overledene. 'Je doet het vanuit een bepaald gevoel, om iemand in een bepaald licht te zetten zoals jij dat

19 H. Dibbitts e.a., *Immaterieel erfgoed en volkscultuur. Almanak bij een actueel debat*. Amsterdam, 2011, p. 73.

20 I. Stengs, 'Ritueel, spiegel van de veranderende samenleving', in: P. Schabel & P. Giesen (red.), *Wat iedereen moet weten van de menswetenschappen. De gammacanon*. Amsterdam, 2011, p. 66-69.

21 I. Stengs, 'Inleiding. Nieuwe Nederlandsheid in feest en ritueel', in: I. Stengs (red.), *Nieuw in Nederland. Feesten en rituelen in verandering*. Amsterdam, 2012, p. 9-25.

22 Dibbitts, *Immaterieel erfgoed*, p. 74.

23 Interview 1.

24 Interview 6.

herinnert of graag wil laten zien aan de wereld. Wie of hoe de persoon was, wat die voor jou betekend heeft', aldus een naamvlagmaker.²⁵ Iedere naamvlag is hoogst individueel en benadrukt de persoonlijkheid en het leven van de overledene, zoals dat ervaren werd door de naamvlagmakers. Een belangrijk element van het gezamenlijk uitvoeren van dit ritueel is het uitwisselen van ervaringen en herinneringen aan de overledene. Hierdoor ontstaat onder de groep van 'naasten van' vaak een hecht gevoel van gemeenschap.

Een naamvlagmaker²⁶ beschreef in een interview de naamvlag die hij samen met vrienden en familie voor een vriend van hem heeft gemaakt: 'Dwars erdoorheen loopt er een blauwe strook stof, dat is de rivier. En iedereen heeft een stukje gemaakt van het land om de rivier heen. Dus iedereen heeft een eigen stukje over de relatie die diegene met Eduard had gemaakt.' In deze naamvlag is dus ruimte voor individuele herinneringen terwijl de naamvlag samen is vervaardigd.

Een belangrijke reden voor het maken van een naamvlag is, volgens de gevoerde interviews, de mogelijkheid om iemand te herdenken en te portretteren zoals de makers van de naamvlag hem of haar hebben beleefd. Vanwege het aanvankelijke taboe op aids en homoseksualiteit was het voor sommigen niet mogelijk om hun geliefde zo te begraven of te herdenken als zij dat zelf wilden. Een respondent vertelt in een van de gevoerde interviews over een aan aids overleden vriend van wie de familie de dode anders wilde herdenken als dat zijn vrienden hem gekend hadden: 'De familie die probeerde de aids te ontkennen. De homoseksualiteit van iemand te ontkennen. Die iemand weer helemaal terug probeerde te claimen als zijnde een onschuldige jongen die per ongeluk dood gegaan was. Maar het was wel een jongen die seks gehad had, die hiv had opgelopen en homo was. En dat wordt dan ontkend.'²⁷

Hieruit wordt duidelijk dat het ritueel van een naamvlag maken belangrijk kon zijn voor mensen die een geliefde hadden verloren van wie de identiteit anders werd ervaren door de ouders of andere nabestaanden. Er komen in de Nederlandse Quilt een aantal naamvlaggen voor die duidelijke referenties naar homoseksualiteit tonen, zoals een roze driehoek, een regenboog of een zakdoek uit de achterbroekzak. Naamvlaggen lieten alles toe: er was ruimte om het leven van de overledene zo te herdenken en te portretteren als de naamvlagmakers dat wilden, zonder rekening te moeten houden met taboes of maatschappelijke conventies.

In het tweede ritueel worden acht naamvlaggen zo aan elkaar vastgenaaid dat er een vierkant quiltblok ontstaat. Dit ritueel werd in Nederland steeds uitgevoerd door twee vrouwen, 'de quiltverzorgsters' of 'de hoeders van de quilt' genoemd. 'Wij zetten het in elkaar en keken "hoe wordt het mooi?" Wij zetten er grote brede banden van dat zware canvas omheen. En daar sloegen wij dan ook met een apparaat van die gaten in', aldus een van de quiltverzorgsters in ons interview. Door het bij elkaar brengen van telkens acht naamvlaggen worden acht overledenen tot een groep gemaakt. 'Hij wilde nooit alleen zijn en nu is hij

25 Interview 5.

26 Interview 3.

27 Interview 3.

met zijn achten²⁸, zegt een nabestaande over dit proces. Veel quiltblokken zijn gewijd aan verschillende groepen mensen. Zo zijn er quiltblokken gewijd aan emigranten, kinderen en families, sekswerkers of een specifieke locatie (Den Bosch, Limburg). Opvallend is dat er geen quiltblokken zijn voor de groepen waarin de meeste slachtoffers zijn gevallen, namelijk homoseksuelen en Amsterdammers. De groepen die wél een specifieke thema-quiltblok kregen, werden als uitzondering hierop – en daarmee als uitzondering op ‘het normale’ – gemarkeerd.

Een aantal quiltblokken zijn anders van opzet. Zij bestaan niet uit acht losse naamvlaggen, maar zijn ontworpen door organisaties die een heel quiltblok hebben gecreëerd voor een groep mensen. Zo heeft het Drugspastoraat Amsterdam een quiltblok gemaakt met de namen van de cliënten die zijn overleden aan de gevolgen van aids – veel druggebruikers in Nederland hadden namelijk geen sociaal vangnet (meer) dat in staat was een naamvlag te maken. Door het initiatief van het drugspastoraat werden nu 140 aan aids overleden druggebruikers onderdeel van de persoonsgebonden aidsherenking in Nederland. Deze quilt van het drugspastoraat laat duidelijk zien welke uitsluitingsmechanismen gepaard gaan met het maken van naamvlaggen. Wie geen groep van naasten en geliefden had met tijd en materialen om een naamvlag te maken, werd niet herdacht in de Nederlandse Quilt.

Het derde ritueel dat deel uitmaakt van het rituelencomplex rond de quilt in Nederland is het presenteren van quiltblokken voor een groot publiek. Het tonen en bezichtigen van quiltblokken gebeurde tot voor kort buiten in de publieke ruimte of binnen tijdens collectieve herdenkingen. Daarvoor werden ze vaak uitgevouwen volgens het zogenaamde lotusritueel. Acht mensen staan in een kring om een quiltblok heen. Vier van hen klappen de punten die in het midden liggen open, vervolgens klappen de andere vier mensen de punten verder open, totdat het gehele blok is opgevouwen. Daarna pakken de acht mensen het quiltblok op en leggen het neer in een van tevoren bepaalde positie.²⁹ Dit uitvouwitueel werd volgens de geïnterviewden overgenomen uit Amerika.

In een artikel van het ANP in 1994 werd een vrouw geciteerd die haar broer, Ruben, verloren had door aids. Ze beschreef haar ervaring met het uitvouwitueel van de quilt waar de naamvlag voor haar broer in verwerkt was. ‘Door de quilt te ontvouwen, neem je weer een beetje afscheid. Het was emotioneel. Want elke keer laat je Ruben een beetje meer los. En dat zal de komende tijd zo blijven. Maar vergeten, nee dat nooit.’³⁰

De eerste keer dat Nederlandse naamvlaggen werden getoond, was op 1 december 1988 tijdens de eerste Wereld Aids Dag in Nederland.³¹ Acht losse naamvlaggen, zij waren nog niet tot quilt genaaid, werden neergelegd en ritueel opgevouwen. Sindsdien werden op allerlei verschillende plekken

28 Bij de hiv-vereniging, http://www.aidsmemorial.nl/page=site.hiv_vereniging (19-07-2016).

29 Exposities, <http://www.aidsmemorial.nl/page=site.presentaties> (17-07-2016).

30 ‘Wereld Aidsdag – De grote verbondenheid met een aidspatient’, Algemeen Nederlands Persbureau, 28-11-1994.

31 Bij de hiv-vereniging, http://www.aidsmemorial.nl/page=site.hiv_vereniging (19-07-2016).

tijdens exposities quilts getoond. Tussen 1985 en 2013 werden tijdens de jaarlijkse herdenkingsbijeenkomsten van de Aids Memorial Day in de Beurs van Berlage en in verschillende kerken in Amsterdam quilts getoond en de namen voorgelezen van de mensen die herdacht werden.

Het voorlezen of zelfs roepen van de namen was vaak een belangrijk bestanddeel van de presentatie van de quilts. Dit gebeurde terwijl de quiltblokken opengevouwen werden of als onderdeel van een herdenking die gekoppeld was aan de presentatie van de quilts. Door tijdens dit ritueel een naam te noemen, werd de doodsoorzaak van een persoon gekoppeld aan aids. In het interview met een organisator van Aids Memorial Day werd duidelijk dat dit ritueel niet zonder controverse was: 'Daar gingen we de namen noemen van iedereen die aan aids is overleden. (...) en de partner van deze jongen wilde dat heel graag. En de zus van deze jongen wilde dat heel graag. En toen heb ik ook de ouders uitgenodigd om daar bij te zijn. Nou die ontploften zowat, want hun zoon was niet aan aids gestorven, maar aan kanker ofzo. [Doordat aids het immuunsysteem verzwakt, sterf uiteindelijk iedereen aan een andere ziekte zoals longontsteking, griep, kanker, toch blijft de oorzaak aids.] Nou die hebben dus een officiële klacht ingediend tegen mij omdat ik in de kerken gezegd zou hebben, dat, dat (sic) ik hun zoon herdacht heb als iemand die aan aids is overleden.'³²

Verder werden quilts in de openbare ruimte neergelegd tijdens (grote) evenementen, zoals in het Vondelpark in Amsterdam in 1988 tijdens de *Gay Games* en in zes verschillende steden tijdens de 'Nederlandse Quilt Tour' in 2000. Ook werden verscheidene quilts in musea getoond rondom diverse thema's als de dood (Tropenmuseum, 2011), besmettelijke ziekten (Amsterdam Stadsarchief, 2001), quilten (Fries Museum, 2009) en aids (Museum Boerhaave, 2014).

De quilts werden tentoongesteld ter herdenking aan de doden, maar ook om meer bewustwording te creëren over hiv en aids. In de dertig jaar van het bestaan van de quilts in Nederland is er een ontwikkeling zichtbaar waarbij deze tweede, meer activistische functie aan betekenis verliest. Dit wordt ook daardoor duidelijk dat de quilts in het begin voornamelijk buiten in het openbaar werden getoond waardoor een groot publiek bereikt kon worden. In de loop van de tijd werden zij steeds meer op locaties binnen en voor de herdenkingsgemeenschap zelf gepresenteerd. Ook groeide de museale functie van de quilts waarbij de quilts informeren over de geschiedenis van aids in Nederland, homoseksualiteit, de omgang met ziektes en vormen van rouwverwerking.

Eind 2013 is de Nederlandse Quilt voor het laatst in zijn geheel getoond. Tijdens het 25-jarige bestaan van Stichting NAMEN hingen er 24 quiltblokken in het Amsterdamse Stadhuis. Verder werden er op hetzelfde moment twee quilts in Californië en New York getoond, en hingen er twee quiltblokken op andere locaties in Amsterdam. Dit punt wordt door de beheerders van Stichting NAMEN ervaren als een afsluiting van het quilt-project Nederland.

32 Interview 2.

Het uitvoeren van de drie rituelencomplexen rond de quilt had tot gevolg dat er verschillende – meestal tijdelijke – gemeenschappen ontstonden. In onderzoek naar gemeenschappen is aangetoond dat wanneer er wordt gesproken over gemeenschappen, het vaak eigenlijk over organisaties gaat. Deze organisaties zijn gebaseerd op het idee dat er een gemeenschap aan ten grondslag ligt, maar het betreft eigenlijk een beperkt aantal actoren die bijeenkomsten, zoals herdenkingen en rituelen organiseren. Tijdens deze herdenkingen en rituelen wordt dan pas echt een gemeenschap gecreëerd, die daarna weer uiteen kan vallen in losse individuen.³³

Dit is ook het geval bij de rituelen rond de quilt. De organisaties Stichting NAMEN, ShivA en de Hiv Vereniging Nederland waren actief in het stimuleren en faciliteren van het maken van naamvlaggen, het combineren van naamvlaggen tot een quiltblok, het exposeren en presenteren van quilts en het organiseren van herdenkingsbijeenkomsten. Stichting NAMEN riep bijvoorbeeld digitaal en via de Hiv Vereniging Nederland op tot het insturen van naamvlaggen en organiseerde groepen waarin men gezamenlijk aan een naamvlag kon werken. De stichting legde bovendien specifieke richtlijnen vast voor de afmetingen van de naamvlaggen en liet steeds acht naamvlaggen samenvoegen tot een quilt. De gemeenschappen die door deze rituelen ontstonden vielen na de rituelen vaak weer uiteen.

Omdat er geen nieuwe naamvlaggen meer worden ingeleverd bij Stichting NAMEN en omdat er een verminderde vraag is naar het exposeren van quilts ziet de stichting het schenken van de quilts aan musea en het oprichten van een aidsmonument als een volgende fase in de herdenkingscultuur van aids in Nederland.

Het aidsmonument in Amsterdam

Amsterdam stond in de jaren '80 en '90 bekend als 'homo-stad' en het was een plek waar homomannen, uit binnen en buitenland, naartoe trokken om hun seksualiteit te kunnen uiten. Aids maakte veel slachtoffers in Amsterdam onder homoseksuele mannen. Het homomonument functioneerde dan ook voor velen als een publiekelijke herdenkingsplaats voor aidsdoden. Daar werden bloemen voor homo's overleden aan aids neergelegd, en verscheidene collectieve herdenkingsbijeenkomsten werden afgesloten met een tocht naar het homomonument.³⁴

Door deze functie van het homomonument kwam het aidsmonument relatief laat. In steden met een aidsmonument is vaak geen homomonument aanwezig. Daar telt het aidsmonument als identificatie voor een homogemeenschap. In Amsterdam is dit juist andersom: het homomonument is voor veel mensen van betekenis voor de identificatie van mensen die aan aids overleden zijn.³⁵

Recentelijk is er een beweging opgekomen die ook voor alle niet-homo's een herdenkingsplaats en 'een steun in de rug' wil creëren in de vorm van een aidsmonument. Een van de oprichters zegt hierover: 'Om ook te tonen

33 Stengs, 'Inleiding'.

34 Interview 2; interview 4.

35 Interview 1; interview 3; interview 4.

dat aids en homo niet identiek is. Om te benadrukken, dat aidsmonument is iets anders dan een homomonument.³⁶ Door een aidsmonument te plaatsen in Amsterdam probeert Stichting NAMEN de eerder uitgesloten groepen te includeren in de herdenking. De stichting ziet het monument als een 'volgende fase' in de ontwikkeling van aidsherdenkingen in Nederland, omdat de quilts aan betekenis inboeten in de betreffende gemeenschap.³⁷

Het ontwerp van het aidsmonument heet *Living by Numbers* en heeft de vorm van een groot telraam met rode en paarse kralen. Het monument, ontworpen door de Franse kunstenaar Jean-Michel Othoniel, symboliseert het belang van getallen in de geschiedenis van aids. Het tellen van overledenen, het tellen van *viral load* (hoeveelheid virus dat buiten de cellen is, een belangrijk nummer voor hiv-positieven) en het aftellen tot hiv en aids niet meer bestaan.³⁸ Op de website van het aidsmonument staat 'De kralen op het telraam zijn vrolijk, kleurrijk, feestelijk zelfs, teken dat er hoop is en dat we al diegenen moeten danken die ons in leven hebben gehouden (geliefden, vrienden, familie, dokters).' Dit geeft duidelijk aan dat het monument niet alleen bedoeld is als plek van herdenking van de dood, maar ook als viering van het leven. In het interview met de oprichters van het monument zeggen zij: 'Van mij kan het wel wat vrolijker. Van mij mag het wel wat meer "We vieren het leven" gevoel overbrengen. Als teveel op de herdenking. (...) Vieren van het leven. Dat je iets positiefs ermee doet, dat je beweegt. Ik vind, bij zo'n herdenkingsmoment daar sta je altijd stil. (...) Maar eigenlijk wil ik helemaal niet stil staan. Eigenlijk wil ik bewegen.'³⁹ Door middel van het monument wordt nu inderdaad geprobeerd een bewegelijke herdenkingscultuur te ontwikkelen. Deze bewegelijkheid wordt gesymboliseerd doordat het mogelijk is de kralen te verplaatsen maar ook doordat de stichting in de uitleg van het monument op de website expliciet vermeldt dat men via graffiti boodschappen kan achterlaten.

Met het aidsmonument in Amsterdam, dat tussen herdenken en vieren staat, zal de aidsepidemie een hernieuwde betekenis krijgen. Bij de quilts staan de individuele levensverhalen centraal, terwijl het monument een algemeen herdenkingsmonument voor iedereen is, maar daardoor minder persoonlijk. Uit de naam van het monument – *Living by Numbers* – blijkt dat het om het grotere verhaal gaat, de getallen, waar iedereen bij hoort. De locatie naast het centraal station in Amsterdam maakt dat het monument gezien kan worden door een breed scala van mensen, Amsterdammers maar ook nationale en internationale bezoekers. Het monument en de quilts, beiden gefaciliteerd door Stichting NAMEN, relateren aan verschillende periodes uit de herdenkingscultuur. Met het oprichten van een monument laat Stichting NAMEN een permanente herinnering achter in de openbare ruimte. Daarbij worden de geleden verliezen als erkend benoemd.

36 Interview 1.

37 Interview 1.

38 Interview 1; Aidsmonument, <http://www.aidsmonument.nl> (25-07-2016).

39 Interview 1.

3. Aidsmonument in Amsterdam (foto: Gemma Rameckers)

Tussen taboe en tolerantie: een veranderende herdenkingscultuur

De behoefte aan collectieve herdenkingsmethoden rond aids en de invoering van de Aids Memorial Quilts en daaraan gekoppelde rituelen kwam voort uit een taboe op hiv en aids. De quilts boden mogelijkheden om zowel in de intieme particuliere als in de openbare ruimte een open houding te hebben over de oorzaak van het overlijden van een geliefde en gezamenlijk te rouwen en te herdenken. Het openlijk tonen van een quilt werd bovendien ervaren als een politiek statement tegen het maatschappelijke debat waarin aids werd

gezien als een ‘verwerpelijke ziekte’ waarbij besmetting ‘iemand’s eigen schuld’ zou zijn geweest.⁴⁰

Door nieuwe medicatie in de jaren 1990 veranderden de besmettelijkheid en de gevolgen van hiv en aids. Dankzij de sterke betrokkenheid van homoseksuelen bij de preventie en voorlichting over hiv en aids is de aidsepidemie relatief snel ingedamd in Nederland. Omdat zij een tegenslag door de aidsepidemie vreesden werd de community bijzonder actief met betrekking tot de eigen emancipatie. Dit werd bevorderd door een relatief tolerant beleid tegenover homoseksuelen en had ook weer een vergrote tolerantie tot gevolg.⁴¹ Ook bij druggebruikers was het beleid inzake aidspreventie effectief. Door een extensief programma waarbij druggebruikers gratis schone naalden konden krijgen, daalden hiv-infecties onder druggebruikers drastisch.⁴²

Toch sterven er jaarlijks nog 50 mensen aan aids. Bij hen werken de medicijnen niet of zij vinden geen toegang tot de gezondheidszorg. De quilts zijn voor hen en voor hun nabestaanden echter geen relevante herdenkingsmethoden meer: er worden geen nieuwe naamvlaggen meer gemaakt en quiltexposities nemen af.

Aids is geëvolueerd van een dodelijke epidemie naar een chronische aandoening. De bedreiging die van aids uitging, is weggefallen en huidige slachtoffers worden minder sterk met aids, maar met andere overlijdensredenen geïdentificeerd. Dit leidde ertoe dat de behoefte aan gemeenschappelijke steun en collectief rouwen weggefallen is.

Ook is het politieke belang dat gezien werd in de quilts weggefallen doordat de maatschappelijke tolerantie tegenover homoseksualiteit en aids is vergroot.

Stichting NAMEN probeert als reactie hierop het verleden te archiveren en tegelijkertijd levend te houden door de quilts over te dragen aan musea. Deze zullen de objecten in hun collecties bewaren en tegelijkertijd de verhalen rond de objecten vertellen in hun exposities. Daarnaast probeert Stichting NAMEN een actieve, maar minder persoonlijke herdenkings- en herinneringscultuur te ontwikkelen bij het monument.

De herdenkingscultuur van aids beweegt zich in Nederland tussen taboe en tolerantie. Door de ontwikkelde tolerantie tegenover homoseksualiteit blijkt een specifiek aan Aids Memorial Quilts gekoppelde herdenkingscultuur in het jaar 2016 overbodig. De specifieke complexiteit van de wisselwerking tussen taboe, tolerantie en aidsherdenkingscultuur in Nederland lichten we in de volgende paragraaf toe.

40 Interview 2.

41 J.W. Duyvendak, ‘De Hollandse aanpak van een epidemie’ zoals uitgelegd in: S. Chabot & J.W. Duyvendak, ‘Globalization and Transnational Diffusion between Social Movements’, *Theory and Society* 31:6, 2002, p. 697-740; Hefß, *Von Todsündern zu Trendsettern*, p. 726.

42 J.I. Gilderbloom, M.J. Hanka & C. B. Lasley, ‘Amsterdam: planning and policy for the ideal city?’, *Local Environment* 14:6, 2009, p. 473-493.

Wisselwerking aidsherdenkingscultuur en constructies van het nationale

De herdenkingscultuur rond aids relateert aan taboes omtrent aids en homoseksualiteit die in de loop van de tijd plaats maakten voor een toenemende tolerantie ertegenover. Dit vond uiteindelijk zijn weerslag in een transformatie van diepe rouw en angst in de hoogtijdagen van de epidemie naar een viering van het leven met hiv.

De tolerantie tegenover homoseksualiteit, die de aidsherdenkingscultuur mede bepaalt, maakt deel uit van beelden over Nederland: auto- en hetero-images over een tolerant Nederland waar vrije seksuele moraal en homo-emancipatie hoog in het vaandel staan. Het betreft beelden die gebruikt worden om 'Nederlandsheid' te articuleren. Dit leidt tot de vraag: Hoe staat de aidsherdenkingscultuur in wisselwerking met constructies van 'Nederlandsheid'?

'Nederlandsheid'

Sinds enkele jaren is er in de Nederlandse samenleving veel aandacht voor de natie en nationale identiteit.⁴³ Deze aandacht voor het nationale, die in wisselwerking staat met processen van globalisering, europeanisering en multiculturalisering en vaak genoeg te maken heeft met een gevoel van verlies van de 'eigen' cultuur, is duidelijk te proeven in ontwikkelingen op het politieke vlak, maar leeft ook in allerlei arena's daarbuiten op. Beeldende kunstenaars, mode-designers en architecten laten zich inspireren door het nationale verleden, de canon van de Nederlandse geschiedenis werd ontwikkeld en wordt tegenwoordig geïntegreerd in het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem, auteurs schrijven populaire geschiedenissen van eigen land, de oranje merchandizing bij sportevenementen neemt toe en in de muziekcultuur zijn liederen als 'Mijn Vaderland' van Frans Bauer en 'Nederland oh Nederland' van André Hazes populair. Gebruiksvoorwerpen met de Holland-symbolen tulpen, klompen, molens verkopen enorm succesvol.⁴⁴ Thuisbevallen en homohuwelijk worden als 'typisch' Nederlands beschreven.

In dit nationaliseringsproces, waarin benoemd en gekoesterd wordt wat men 'typisch' Nederlands vindt, kortom: waarin 'Nederlandsheid' geconstrueerd wordt, wordt steeds weer erover nagedacht of ideeën van een 'typisch' Nederlandse tolerantie nog geldig zijn. De 'Nederlandse tolerantie' was zowel in het zelfbeeld als in het beeld dat in het buitenland over Nederland bestond, diep verankerd.⁴⁵ Maar na de politieke moorden op Pim Fortuyn en

43 Roodenburg, 'De "Nederlandsheid" van Nederland'.

44 T. Ver Loren van Themaat, 'Symbolische bouwstenen voor identiteitsbesef? Het succes van Holland-symbolen op gebruiksvoorwerpen', *Quotidian. Dutch Journal for the Study of Everyday Life* 3, 2012, p. 53-71.

45 H. Lademacher, 'Einleitung – Begriff und Aufgabe', in: H. Lademacher, R. Loos & S. Groenveld (Red.), *Ablehnung – Duldung – Anerkennung. Toleranz in den Niederlanden und in Deutschland. Ein historischer und aktueller Vergleich*. Münster et al., 2004, p. IX-XXII, hier p. XII-XIII.

Theo van Gogh die Nederland onmiskenbaar in een identiteitscrisis hebben gebracht, is men zich over de dekking hiervan onzeker.⁴⁶

In samenhang met het beeld van tolerantie wordt graag verwezen naar tolerantie tegenover homoseksualiteit in de zin van de acceptatie en integratie van homo's. Homoseksualiteit is in Nederland genormaliseerd: in geen enkel land ter wereld is een dermate grote groep mensen het eens met de stelling 'homoseksueel is normaal'.⁴⁷ Sterker nog: homorechten zijn een bron van nationaal zelfbewustzijn in Nederland. Dit uit zich op een ludieke manier tijdens de Amsterdamse gay parade, die uitgegroeid is tot een nationaal spektakel, vergelijkbaar met Koningsdag.⁴⁸ Zoals uit bovenstaand duidelijk is geworden: het indammen van de aidsepidemie is specifiek gekoppeld aan de ontwikkeling van de homo-emancipatie in Nederland.

De sociologen Paul Mepschen en Laurens Buijs tonen echter aan dat homo-tolerantie ook duidelijke grenzen heeft. Homoseksualiteit wordt voorwaardelijk getolereerd, maar wanneer homo's afwijken van traditionele gendernormen – zich 'te nichterig' of openlijk intiem gedragen – kunnen zij op veel kritiek en intolerantie rekenen.⁴⁹

In het huidige populistisch-nationalistische discours wordt de kern van de problemen die homoseksuelen in Nederland ondervinden buiten 'de' Nederlandse cultuur gezocht, namelijk bij een – gegeneraliseerde – intolerante houding van 'de' moslims in Nederland. Homo-emancipatie en een vrije seksuele moraal worden in dat kader geclaimd als 'essentieel Nederlandse waarden'. Met name islamitische migranten zouden deze waarden volgens de populistische retoriek niet accepteren. Moslims worden daarmee neergezet als buitenstaanders, als 'on-Nederlands', als 'de anderen'.⁵⁰ Deze 'ander' is als 'invisible categorial referent' altijd aanwezig in constructies van 'nationness'⁵¹ – ook in het zogenoemde 'homonationalisme'⁵² dat 'onlosmakelijk verbonden [is] met de groeiende afkeer van moslims'.⁵³

In de Nederlandse Quilt en de bijbehorende rituelen komt deze problematiek maar indirect terug. Verschillende quilts zijn gewijd aan overledenen van specifieke migrantengroepen, en tijdens Aids Memorial Day in 2010 heeft een moslim gesproken over de islamitische vrienden die hij heeft verloren

46 W. Frijhoff, 'Dutchness in Fact and Fiction', in: J.D. Goodfriend e.a. (red.), *Going Dutch. The Dutch Presence in America, 1609-2009*. Leiden, 2008, p. 327-358; H. Lademacher, R. Loos & S. Groenveld (Red.), *Ablehnung – Duldung – Anerkennung. Toleranz in den Niederlanden und in Deutschland. Ein historischer und aktueller Vergleich*. Münster et al., 2004.

47 P. Mepschen & L. Buijs, 'Naar een seksueel antinationalisme', *Waterstof: Krant van Waterland* 56, 2011, p. 4.

48 Mepschen & Buijs, *Naar een seksueel antinationalisme*, p. 6.

49 Mepschen & Buijs, *Naar een seksueel antinationalisme*, p. 5. Zie ook S. Keuzenkamp (red.), *Steeds gewoner, nooit gewoon, acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag, 2010.

50 P. Mepschen, J.W. Duyvendak & E. Tonkens, 'Sexual Politics, Orientalism and Multicultural Citizenship in the Netherlands', *Sociology* 44:5, 2010, p. 962-979.

51 Roodenburg, 'De "Nederlandsheid" van Nederland', p. 211; G. Bauman, 'Ritual Implicates "Others". Re-reading Durkheim in a Plural Society', in: D. de Coppet (red.), *Understanding Rituals*. Londen, 1992, p. 113.

52 J. Puar, *Terrorist Assemblages. Homonationalism in Queer Times*. Duke, 2007.

53 Mepschen & Buijs, *Naar een seksueel antinationalisme*, p. 2.

aan aids.⁵⁴ Daarmee werd expliciet benoemd dat ook islamieten en andere 'nieuwe Nederlanders' tot de geschiedenis van aids in Nederland horen en verbonden zijn aan de strijd van homo-emanipatie en tolerantie – een reactie tegen homofobe impulsen uit de islamitische hoek enerzijds. Anderzijds kan dit ook als kritiek tegen de eenzijdige visie van het homonationalisme en als uitdrukking van een inclusieve homobeweging geïnterpreteerd worden.

Door de opname van vijf quilts in het Nederlands Openluchtmuseum, dat momenteel bezig is met de integratie van de Canon van de Nederlandse geschiedenis en daarmee in toekomst nog meer dan tegenwoordig als nationaal museum gepercipieerd zal worden, wordt de aidsherdenkingscultuur gemusealiseerd in een nationaal kader. Musea die nationale geschiedenis presenteren, fungeren als identiteitsfabrieken. De opname van de quilts laat aidsherdenkingscultuur en homo-emanipatie onderdeel worden van beelden van nationale identiteit, die via het museum geconsumeerd kunnen worden. Het is dan zaak van het museum om duidelijk te maken dat homo-emanipatie en -tolerantie geen essentiële onderdelen zijn van de Nederlandse geschiedenis maar vrij recente fenomenen die nog niet eens een algemeen feit zijn, maar waarvoor nog steeds gevochten moet worden. In dat kader moet het museum tevens de complexiteit en gelaagdheid van seksuele identiteiten duidelijk maken.

Amsterdam

Amsterdam heeft een centrale rol gespeeld in de aidsepidemie en het herdenken ervan. In 1995 was aids de meest voorkomende doodsoorzaak voor Amsterdamse mannen tussen de 30 en 45 jaar oud.⁵⁵ Collectieve herdenkingsbijeenkomsten als Aids Memorial Day en de opslag van de quilts vonden voornamelijk plaats in Amsterdam. Ook op naamvlaggen zijn regelmatig verwijzingen naar Amsterdam aangebracht, zoals een afbeelding van de Westertoren, een kaart van Amsterdam of de drie kruisjes van het wapen van de stad. Het aidsmonument functioneert tevens als een 'ode aan Amsterdam' aldus de oprichters van het monument.⁵⁶ Deze 'ode aan Amsterdam' moet volgens hen gezien worden als een ode aan 'de tolerantie en de gastvrijheid van Amsterdam [...]'. Voor juist de community, dat Amsterdam toentertijd en nu nog steeds een hele tolerante, open plek is. En daar mogen we ook trots op zijn.⁵⁷ Amsterdam wordt beschreven als 'een toevluchtsoord van mensen die zich in hun gemeente of stad niet op hun gemak voelden of openlijk gediscrimineerd werden als hiv-postitieve (sic).⁵⁸ Daarmee wordt Amsterdam juist geconstrueerd als een tegenpool tot de rest van Nederland, die minder tolerant zou zijn geweest.

54 Aids Memorial Day 2010, http://www.hivnet.org/index.php?option=com_content&view=article&id=8661:aids-memorial-day-2010&catid=425&Itemid=397 (19-07-2016).

55 L. Meyer-van Mensch & A. de Wildt, 'AIDS Memorial Quilts. From mourning and activism to heritage objects', in: S. Elpers & A. Palm (Red.), *Die Musealisierung der Gegenwart. Von Grenzen und Chancen des Sammelns in kulturhistorischen Museen*. Bielefeld, 2014, p. 87-106.

56 Het Aidsmonument, www.aidsmonument.nl (19-07-2016).

57 Interview 1.

58 Idem.

In de gevoerde interviews werd de connectie tussen Amsterdam en aids vaak gemaakt via een link met homoseksualiteit. Zo werd aangegeven dat de Nederlandse Aids Memorial Quilt naar Amerikaans voorbeeld ook in Nederland als herdenkingsobject is ontstaan, omdat 'de Amsterdamse homoscene sterk Amerika-georiënteerd was'.⁵⁹ Het Amsterdam in de jaren tachtig wordt benoemd als 'een homostad', waar homomannen uit binnen- en buitenland naartoe trokken om vrijelijk hun homoseksualiteit te kunnen uiten.⁶⁰ Het 'open' en 'tolerante' klimaat van Amsterdam 'heeft echt met het karakter van de Amsterdammers zelf te maken', aldus een van de oprichters van het monument. De beelden van tolerantie tegenover homoseksualiteit en aids worden in dit geval gekoppeld aan Amsterdam, en niet aan Nederland. Amsterdam zou hierin een voorloper zijn op de rest van Nederland.⁶¹

Ook de overdracht van twee quilts aan het Amsterdam Museum, dat als missie heeft 'het DNA van Amsterdam te verzamelen', benadrukt het Amsterdamse karakter van de quilts. De epidemie en de aidsherdenkingscultuur worden daarmee neergezet als deel van 'Amsterdamsheid' – en niet of pas op de tweede plaats als 'Nederlandsheid'.

59 Interview 1.

60 Interview 1; interview 3; interview 5.

61 Interview 1.